

Казақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі
Коркыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті

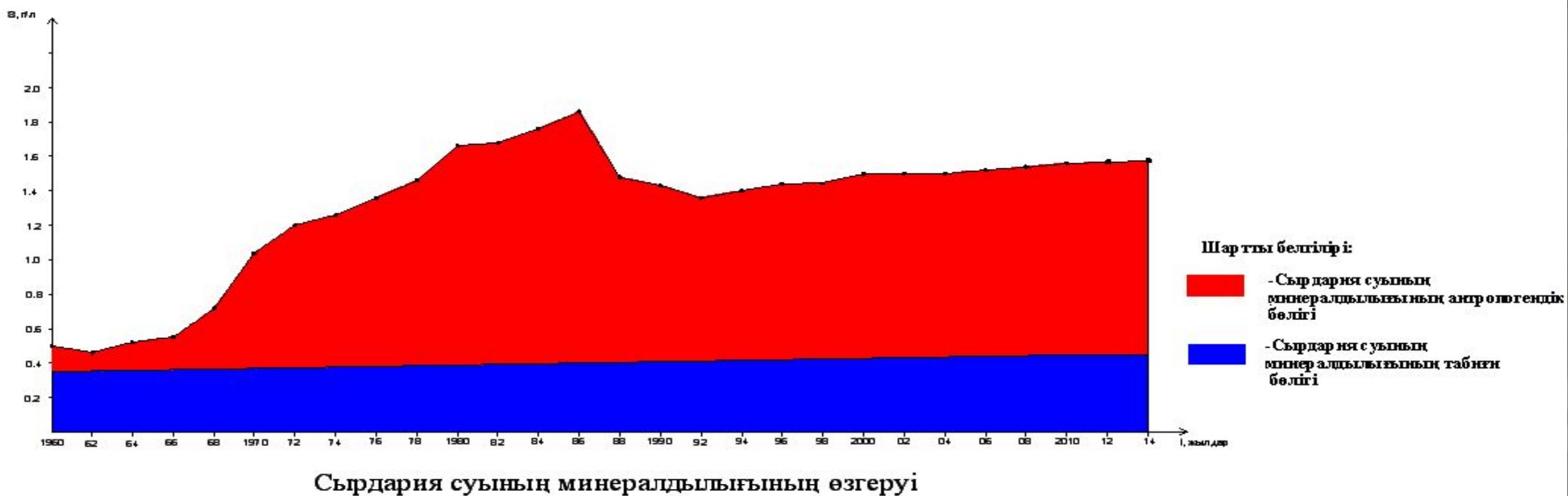

Сырдария сүйнің минералдылығының өзгеруі

Бектай Айдана
ВРВ-13-1 оку тобының студенті

КІРІСПЕ

Қазіргі таңда Сырдария өзенің суы түгел дерлік халық шаруашылығының түрлі салаларына пайдалануына байланысты өзен геожүйелерінің кұрамдас бөліктерине әсер етуші антропогендік процестерінің шаруашылықтық экологиялық ерекшелігіне сәйкес мұнда ауыл шаруашылығы, өнеркәсіптік, техногендік яғни антропогендік факторлардың барлық түрлері дамыған. Сондыктan да өзен геожүйелерінің антропогендік өзгерісіне дұрыс талдау жасау және оны корғау шараларына ғылыми тұрғыдан баға берудің маңызы зор.

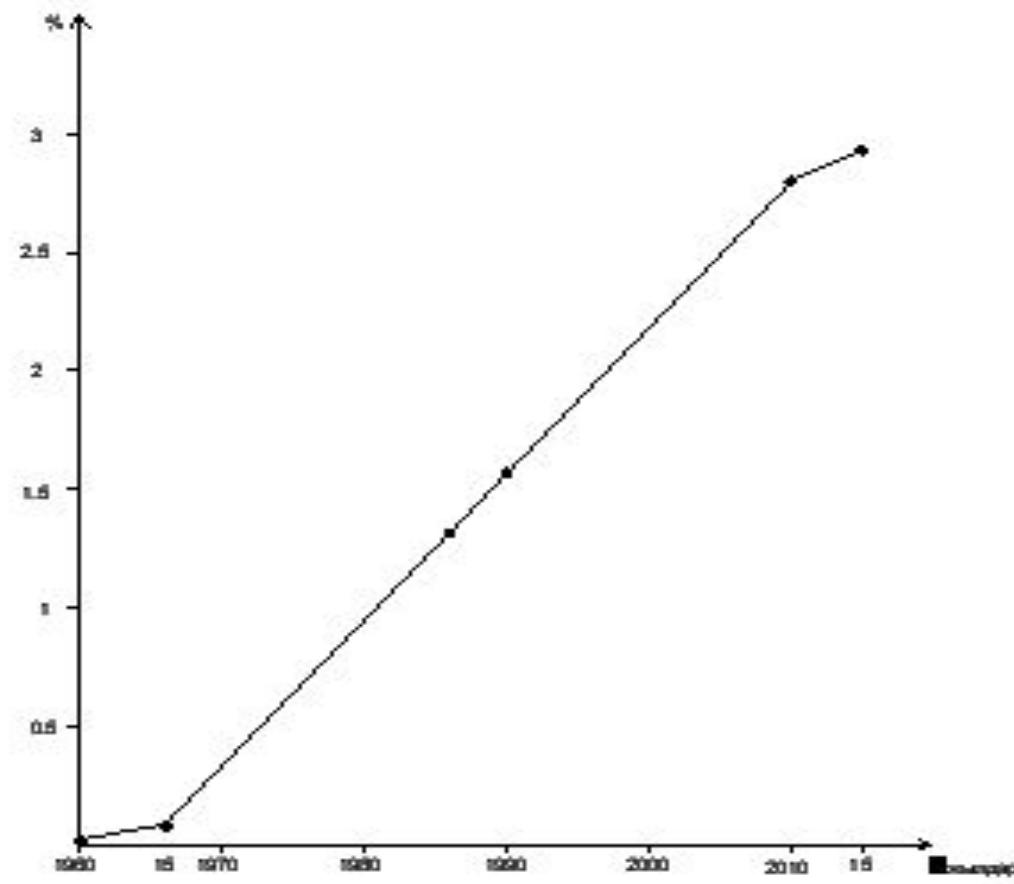
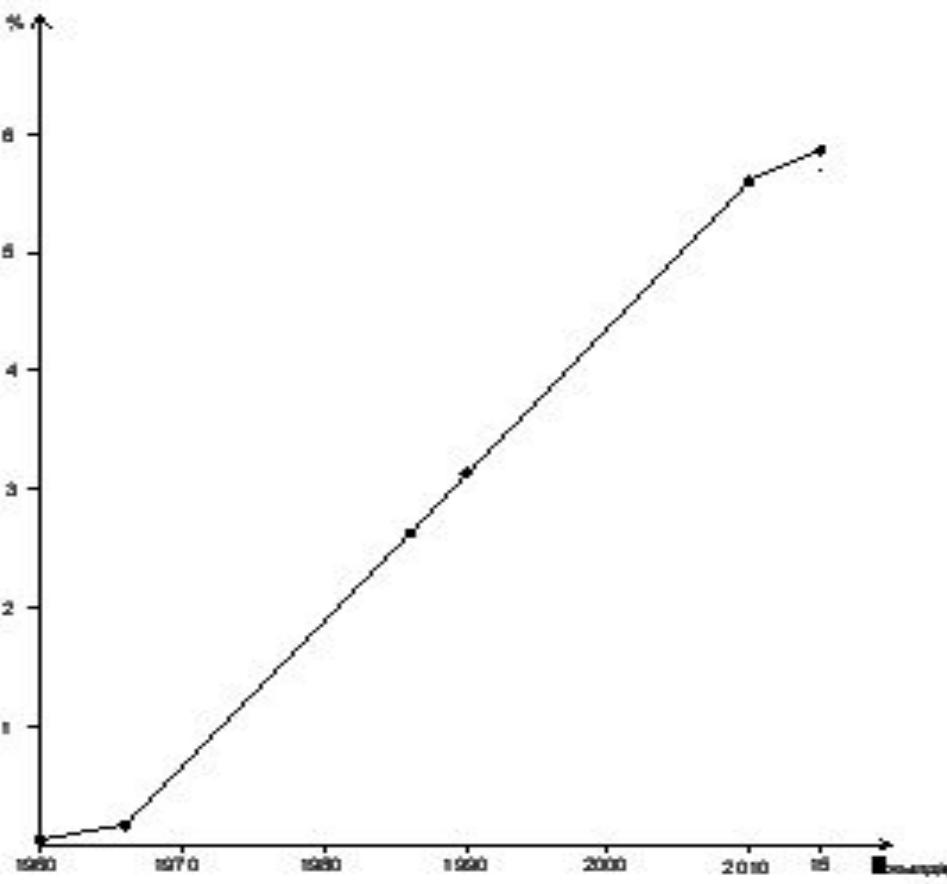
1-кесте. Бір гектар егіске жаз бойы келіп тұскен зиянды тұздар мөлшері

Кезеңдер	Жылдар	Бір гектар егіске суарымдар арқылы берілген ылғал мөлшері т/га	Сырдария суының минералдылығының антропогендік, зиянды мөлшері S, г/л	Бір гектар егіске жаз бойы келіп тұскен зиянды тұздар мөлшері, S, т/га
1	2	3	4	5
I (1960-1966 жылдары)	1960	16,75	0,16	2,68
	1962		0,12	2,01
	1964		0,18	3,02
	1966		0,20	3,35
II (1968-1986 жылдар)	1968	16,75	0,38	06,41
	1970		0,68	11,42
	1972		0,84	14,14
	1974		0,92	15,43
	1976		1,02	16,75
	1978		1,13	18,42
	1980		1,31	21,81
	1982		1,31	21,92
	1984		1,39	23,31
	1986		1,43	23,52

	1988		1,11	18,43
III (1988-1990 жылдар)	1990	16,75	1,02	17,10
	1992		0,97	16,23
	1994		0,98	16,42
	1996		1,04	16,75
	1998		1,04	17,41
IV (1992-2015 жылдар)	2000		1,06	17,84
	2002	16,75	1,08	18,09
	2004		1,08	18,09
	2006		1,08	18,09
	2008		1,08	18,09
	2010		1,09	18,25
	2015		1,08	18,09

2-кесте. Кызылорда облысындағы егіс топырағы қабатындагы сортандылыктын өсуі.

Жылдар	Бір гектар егісіне келіп түскен зағызы тұлар мөшшері. S, т/га	Бір гектар егіс келеміндең 50 см топыраққабатының салыны,	Топырактың 50 см қабатының сортандылық мөшшері, %	Топырактың 1 м қабатының сортандылық мөшшері, %
1	2	3	4	5
1960	002,68		0,038	0,019
1966	011,06		0,160	0,080
1986	184,01	7000	2,630	1,315
1990	219,51		3,140	1,570
2010	394,73		5,639	2,812
2015	395,82		5,655	2,827

Къзылорда облысындағы егіс топырағы қабатындағы сортандылькің өсуі.

КорытЫнды:

Сырдария өзені болмаса Сыр өңірі бұлай өркендеген болмас еді. Сырдария өзенің суын түрлі халық шаруашылығының салаларына пайдаланып келеміз. Осыған байланысты өзен геожүйелерінің құрамдас беліктеріне әсер етуші антропогендік процестерінің яғни тұздылық мөлшерінің артуына әкеліп отыр. Ал Сырдарияның кейінгі үрпакка сактап қалу біздің міндетіміз. Ол үшін не істеуіміз керек? Оның бір жолы, тұздылығын төмендету. 1986 жылдары ең жоғары тұздылық болған еді, қазіргі тұздылық мөлшері одан төмен болғанымен, бірак бұл мөлшер аліде кең. Сырдария суының ең көп тұздылық мөлшері оның төменгі ағысы, яғни Қазақстандағы белігінде екені белгілі. Ендігі кезекте Тәжікстан, Кыргызстан, Өзбекстан егінші халықтарына ұран тастауымыз керек.

Ұсыныстар:

- Өзен суының тұздылығын темендегу мақсатында Сырдарияның жоғарғы ағысында жатқан көрші мемлекеттер мамандары, ғалымдары және студенттері катысатын Қызылорда қаласында халықаралық ғылыми конференцияны өткізу;
- Ауыл-шаруашылық егіс көлемін қалыпты жағдайда ұстау, оларға берілетін су көлемін тоғырақтың ылғалды ұстау кабілетіне сәйкес қана беру. Осыны қамтамасыз ету үшін дақылдардың тиімді суару әдістерін зерттең қолдану;
- Келешек жастардің деп есептейтін болсак, осы екі алдағы ұсынысты орындау жанашыр студенттердің, яғни су шаруашылығы және жерді баптау мамандарының колында. Ол үшін біз сабакты жақсы оқып, суды пайдалануды, егіске берілетін ылғал мелшерлерінің тиімді жолдарын зерттең қолдану;

Тыңдағандарыңызға рахмет!